

TEDENSKA PRILOGA

PRIMORSKEGA DNEVNIKA

Trst, 21. maja 1950

Št. 19 - Lèto II.

Mednarodna politika Jugoslavije

NAPISAL UNIVERZITETNI PROFESOR DR. MILAN BARTOŠ,
ČLAN JUGOSLOVANSKE DELEGACIJE NA ZADNJEM
ZASEDANJU ORGANIZACIJE ZDRUŽENIH NARODOV

Ze dve leti je tako imenovano jugoslovansko vprašanje predmet zelo živahnega zanimanja in proučevanja v vseh krogih sveta, ki se ukvarjajo z mednarodno problematiko. V zvezi s tem zanimanjem za primer Jugoslavije pritiska na svetovno javno mnenje s propagandno ofenzivo predvsem velikanski in razpredeni neposredni in posredni aparat sovjetske vlade v ZSSR in izven ZSSR, ki napenja vse sile, da bi prikril pravo bistvo spora med ZSSR in Jugoslavijo in ga naslikal kot »izdajstvo socializma« in »sodelovanje Jugoslavije v imperialistični zaroti«. Napačnemu in nepopolnemu prikazovanju tega vprašanja pomagajo tudi nekateri krogi, ki iščejo virov spora v sami Jugoslaviji in govore o nekakšnem dozdevnem »nacionalnem komunizmu«, ki vidijo izključni vzrok spora v »prerojenem ponosu Jugoslovancev« ali pa vidijo, da je to začasni prepir ali celo »manever« Stalina in Tita.

Tiste, ki proučujejo mednarodne odnose in ki so si prizadevali poglobiti se v bistvo vprašanja s pomočjo zgodovinskih analogij, je pomanjkanje sleherne podobne situacije v zgodovini v znatni meri oviralo, da bi razumeli pravi temelj tako imenovanega jugoslovanskega primera.

In res, »jugoslovanski primer« oziroma spor med Jugoslavijo in ZSSR je tako po svoji vsebini, kakor tudi po tem, kakor se kaže, povsem nov pojav v zgodovini in ga ne moremo pojasniti z nobeno zgodovinsko analogijo.

Sovjetska zveza zdaj ni več tako kakor pred drugo svetovno vojno, edina dežela, v kateri so prejšnji fevdalni in kapitalistični proizvodni način, ki je držal deželo v revščini in zaostalosti, zamenjali z novim, višjim načinom. Po vojni smo dobili celo v Vzhodni Evropi celo vrsto držav, v kateri nastajajo, z večjim ali manjšim uspehom, tako ali drugače, globoke socialne spremembe.

Nastop teh dežel je nujno zahteval praktično rešitev po-

vsem novega vprašanja, ki je bilo obdelano doslej v vrstah klasikov marksizma samo teoretično, to se pravi vprašanja odnosov med državami, ki so v svojem razvoju prestopile okvire kapitalističnega načina proizvodnje. »Jugoslovansko vprašanje« ni nič drugega kakor prva, odkrita in ostra manifestacija mnogo širšega problema, ki sega čez okvire spora ZSSR-Jugoslavija in ki je daljnosežnega pomena za sedanje in bodoče odnose med narodi in državami. V reševanju tega spora bodo sodelovala še mnoga pokolenja v vedno novih oblikah, katerih prva burna manifestacija se je z zgodovinsko nujnostjo pojavila v odnosih med Jugoslavijo in ZSSR.

Povečanje sovjetskega pritiska nad vzhodnoevropskimi državami

Ceprav je to vprašanje sproženo najprej na primeru odnosov med ZSSR in Jugoslavijo, bi bilo napačno obravnavati ga zgolj kot jugoslovansko vprašanje. Res so predstavniki ZSSR v prvi resoluciji Informbiroja junija 1948 naperili ves ogenj proti Jugoslaviji. Toda ta poteza sovjetske vlade je imela mnogo širši in daljnosežnejši pomen. To je bil prvi odkriti, ultimativni korak sovjetske vlade, da bi vsilila Jugoslaviji takšne odnose neenakopravnosti, kakršne je Sovjetska zveza v manjši ali večji meri že vsilila drugim vzhodnoevropskim državam. In ne samo to, marveč je bila resolucija Informbiroja hkrati signal za povečanje sovjetskega pritiska na vsej fronti odnosov med ZSSR in drugimi vzhodnoevropskimi državami (v Bolgariji, Poljski, Romuniji, Češkoslovaški, Madžarski in Albaniji).

Kaj je značilno za razvoj odnosov med ZSSR in vsemi temi državami v obdobju po prvi resoluciji Informbiroja? Prvič,

povečanje in zaostritev sovjetske politične kontrole v teh državah; predvsem odstranitev vseh voditeljev v teh državah, ki so zrasli, ko so vodili napredno vojno in med njo; vse te voditelje so takoj zamenjali z ljudmi, ki so prišli po vojni iz Moskve in ki so privolili v odnose neenakopravnosti (na pr. v Bolgariji je prišel na krmilo Cervenkov, odstranili pa so Terpeševa, Jugova in druge).

Dalje, fizična, odkrita ali prikrita, likvidacija določenih uglednih voditeljev v teh državah, ki se niso strinjali s politiko neenakopravnosti. V nekaterih državah, kakor na pr. na Poljskem so javno postavili na vodilne položaje sovjetske voditelje (maršal Rokosovski). Aretacije, maltretiranje, interniranje in preganjanje tisočev komunistov in preprostih ljudi v teh državah, ki so se celo samo pasivno upirali sovjetski hegemonističnim skominam, je postalo vsakdanji pojav.

Kot metodo boja proti opoziciji v vzhodnoevropskih državah uporablja sovjetska hegemonistična politika znane sodne komedije (Raikov proces v Budimpešti in proces proti Kostovu v Sofiji) v katerih so resnične patriote povezali z dežjanskimi vohuni. Te procese izkoriščajo, da pod pretvezo boja proti vohunom likvidirajo in odstranjujejo na tisoče poštenih ljudi.

Drugič, na gospodarskem področju je ZSSR poostrila politiko izkoriščanja. V Romuniji na pr. so po resoluciji Informbiroja povečali število sovjetsko-romunskih družb in s tem povečali profite, ki jih vleče sovjetska ekonomika iz Romunije. Zunanja trgovina vseh vzhodnoevropskih držav je čedalje bolj pod neposredno kontrolo ZSSR, čedalje bolj je podrejena koristim in potrebam predvsem sovjetskega gospodarstva.

Tretjič, popolna kontrola ne le nad celotnim političnim, marveč tudi nad znanstvenim in kulturnim življenjem države, kar se kaže v uniformiranju tiska v državah Vzhodne Evrope po sovjetskih receptih; klečeplazenje pred šovinističnim obnavljanjem pridobitev ruske znanosti in kulture; to se kaže v pretiranem, nekritičnem poveličevanju vseh oblik življenja v ZSSR, kar povzroča neverjetne absurdnosti (bolgarski tisk je bil primoran razglasiti ZSSR za domovino nogometa!).

Ta dejstva kažejo, da je vprašanje spora med ZSSR in Jugoslavijo ne samo manifestacija mnogo širšega problema, marveč problema odnosov med Sovjetsko zvezo in vsemi drugimi državami, ki so po vojni stopile na pot radikalnih socialnih preobrazb (sem spada zdaj tudi Kitajska).

Ta doslej neznan zgodovinski pojav je vnesel v vsebino in sliko mednarodnih odnosov povsem nov element. V nasprotju s predvojnimi obdobjem osnovno vprašanje mednarodne problematike po drugi svetovni vojni ni izčrpano samo z vprašanjem odnosov med socialističnim in kapitalističnim delom sveta in z vprašanjem pritiska agresivnih kapitalističnih krogov na zaostale in miroljubne države, marveč gre tu tudi za hegemonistične težnje vodilnih krogov v Sovjetski zvezi. V povojnem obdobju narodi v svetu niso izpostavljeni samo pritisku agresivnih kapitalističnih krogov, marveč tudi hegemonizmu sovjetske vlade, ki zahteva navidezno «v imenu socializma» in v imenu obrambe socializma pred agresivnim kapitalizmom v vzhodnoevropskih državah zavarovanje svojih krivičnih, izkoriščevalskih in zatiralskih, gospodarskih in političnih pozicij in s tem vsiljuje odnose neenakopravnosti tem narodom.

Obramba pred hegemonijo SZ

Ni dvoma, da gre aktivna politika Sovjetske zveze v teh državah za tem, da bi razbila staro kapitalistično oblast in kapitalistične pozicije, toda namesto da bi sproščala iniciativo delovnih množic v teh državah, namesto da bi upostavljala res neodvisne in enakopravne demokratične in socialistične države, Sovjetska zveza «v imenu socializma» te države gospodarsko izkorišča, podreja njihov gospodarski razvoj ozkim interesom ZSSR in politika te države v neenakopravnost. Tako je zanesla sovjetska praksa v vzhodnoevropskih državah nov bistven element v mednarodne politične odnose. Razen vprašanja obrambe svobode posameznih narodov pred agresivno politiko mo-

nopolističnega kapitala postaja zdaj zelo pereča tudi vprašanje obrambe svobode posameznih narodov, in sicer narodov, ki so stopili na pot graditve socializma, pred hegemonističnimi težnjami sovjetske vlade.

Tej novi nevarnosti niso izpostavljeni samo narodi vzhodnoevropskih držav, marveč tudi demokratična gibanja v drugih državah, ki teže za globokimi socialnimi preobrazbami. Dokler bodo v Sovjetski zvezi takšne hegemonistične težnje, so narodi teh držav v nevarnosti, da se bodo jutri neposredno znašli pred istimi težavami in nadlogami, v kakršnih so zdaj narodi vzhodnoevropskih držav, katerih težnje po enakopravnosti in gospodarskem napredku temelje prav na spremenjenih družbenih in ekonomskih odnosih, ki kot takšni predpostavljajo enakopravnost narodov.

Da je ta nevarnost realna je videti tudi iz tega, da organizirajo sovjetski voditelji preko svojih ljudi obrekovanje in preganjanje vseh tistih pripadnikov naprednega demokratičnega gibanja v zahodnih državah, ki kakor koli pokažejo, da se ne strinjajo s sovjetsko politiko hegemonije nasproti državam Vzhodne Evrope in spreminjanja raznih mednarodnih demokratičnih gibanj in organizacij v navadno poslušno orodje sovjetske vlade (primer Connya Zilliacusa, Cassouja in drugih).

Nastane vprašanje kakšni so vzroki takšne politike Sovjetske zveze, kako stare so te hegemonistične težnje in zakaj so se tako očitno pokazale šele po drugi svetovni vojni?

Centralistična birokracija v SZ

Nekateri menijo, da gre tu za starost nekaterih voditeljev Sovjetske zveze, za «napoleonovsko dobo» revolucije v ZSSR itd. Toda vzroke te hegemonistične in nedemokratične politike nasproti vzhodnoevropskim državam moramo iskati v notranjem razvoju Sovjetske zveze, ZSSR je predvsem država, v kateri so se proizvajalne sile razvijale hitro. Temu razvoju ni ustrezal tempo poglobljanja socialistične demokracije. Tako je nastal v Sovjetski zvezi centralistični birokratski aparat, ki se je moral nujno nasloniti na ideologijo velikoruskega šovinizma, to se pravi nepravilnega odnosa med ruskim narodom in drugimi narodi Sovjetske zveze (na pr. v himni Sovjetske zveze kot ustvarjalec socialistične države ni omenjen proletarijat, marveč Velika Rusija). Marx je opozarjal na to, da grozita socializmu, potem ko prevzame proletarijat oblast, dve nevarnosti: pred kontrarevolucijo razlašene buržoazije in pred birokracijo. Prvo nevarnost so v Sovjetski zvezi odstranili. Druge pa niso. Namesto ljudske samouprave, ki sta jo Marx in Lenin poudarjala kot brezpogojno načelo za zgraditev socialistične družbe, so nastali monopoli na vseh področjih, nastala je centralistična birokracija. Gospodarski odnosi, v katerih ni več privatne lastnine, ne trpe več takšne nadstavbe in nujno teže za tem, da jo razbijejo. Hegemonistična politika sovjetske vlade je samo izraz monopolističnega položaja vršičkov birokracije v vsej državi. Ta notranja protislovja kažejo očitno težnjo po nadaljnji zaostritvi, zunanje «zmage» in «uspehi» pa jih lahko samo začasno odgode in omilijo. Na temelju takšnih protislovij med proizvajalnimi silami in zaostalimi družbeno-ekonomskimi odnosi je nastala v ZSSR tudi stagnacija na področju kulture, nastale so šovinistične težnje na področju znanosti (prioriteta ruske znanosti), zanikanje, da bi pred Rusi in razen Rusov še kdo kaj prispeval k razvoju družbene in socialistične misli.

Sedanjo hegemonistično politiko sovjetske vlade lahko torej razumemo samo, če jo obravnavamo kot izraz notranje prakse in položaja v Sovjetski zvezi, ta politika je v bistvu prenašanje birokratično monopolističnih metod in ruskih šovinističnih nazorov za meje ZSSR, ko je postalo to možno, to se pravi, ko so po drugi svetovni vojni nastale države z globokimi socialnimi preobrazbami, države, katerih obstanek je postavil na novem temelju novi red v vprašanju njihovih odnosov nasproti Sovjetski zvezi.

Jugoslavija ni mogla dopustiti, da bi se ogrožala njena nacionalna neodvisnost

Od trenutka, ko so se pojavile prve hegemonistične težnje sovjetske vlade nasproti Jugoslaviji, takrat, ko so bila izmenjana pisma med CK VKP(b) in CK KPJ, od marca do maja 1948 in celo po objavi resolucije Informbiroja, v juniju 1948, je storilo jugoslovansko vodstvo vse, kar je moglo storiti, da ne bi prišlo do spora, da bi se vsa sporna vprašanja uredila z neposrednimi pogajanjmi.

To prizadevanje jugoslovanskega vodstva je povsem razumljivo, ker se je že od prvega dne zavedalo velikanskih težav, na katere bi utegnila Jugoslavija zadeti, ko bi pritiskale nanjo Sovjetska zveza in njej podrejene vlade. Jugoslovansko vodstvo je bilo pripravljeno do skrajnosti popustiti, ni pa moglo dopustiti, niti privoliti v nobeno koncesijo, ki bi ogrožala nacionalno neodvisnost in držala Jugoslavijo v gospodarski zaostalosti. Ko bi bilo jugoslovansko vodstvo popustilo sovjetskemu pritisku in privolilo v takšne koncesije, bi bilo prišlo v konflikt z željami ljudskih množic, ki jih je vodilo v osvobodilni vojni proti fašistični Nemčiji in fašistični Italiji in v povojnem obdobju, v odporu jugoslovanskih narodov proti pritisku agresivnih kapitalističnih krogov na Zahodu, ki so skušali ogroziti pridobitve narodnoosvobodilne borbe.

Nastaja vprašanje: zakaj se je prav Jugoslavija prva izmed vzhodnoevropskih državami tako odločno, v vseljudskem obsegu uprla sedanjim hegemonističnim težnjam Sovjetske zveze? Znano je, da so se začeli jugoslovanski narodi v drugi svetovni vojni, na čelu s sedanjim vodstvom prvi v podjarmljeni Evropi, že pred napadom hitlerjevske Nemčije na ZSSR, pripravljati na oboroženo vstajo proti okupatorju in da so prvi sprožili to vstajo, ko so dozoreli vojaški in politični pogoji za to, v juliju 1941. Med vso vojno so se jugoslovanski narodi vztrajno borili, upostavili so vojsko, ki je štela ob koncu vojne približno milijon borcev in v lastnim silam osvobodili vso zemljo, za kar so žrtvovali 1.700.000 ljudi. Eden izmed odločilnih činiteljev, ki pojasnjujejo vztrajnost jugoslovanskih narodov med vojno, je dejstvo, da se niso borili zgolj zato, da bi izgnali nemške okupatorje, marveč tudi, da bi premagali stoletno zaostalost, da bi razvili velikanska naravna bogastva dežele, da bi dvignili do včeraj žalostni življenjski standard balkanskega kmeta, borili so se za resnično nacionalno neodvisnost proti temu, da bi jih velike, razvite države kakor koli izkoriščale.

Sedanje vodstvo je imelo tudi po vojni za seboj vse ljudske množice v odporu proti takšnim težnjam, ki so se pojavljale v najraznovrstnejših oblikah, ko so določeni ekspanzionistični krogi na Zahodu menili, da lahko ustavijo kolo zgodovinskega razvoja v Jugoslaviji, da lahko pomagajo, da se bodo v Jugoslaviji vrnili na krmilo monarhistični krogi, ki so omogočali, da je bila država odvisna.

In naposled, ko je začela Sovjetska zveza gospodarsko izkoriščati državo s tem, da je vsiljevala gospodarske odnose med ZSSR in Jugoslavijo, ki so značilni za odnose med razvitimi in nerazvitimi kapitalističnimi državami, to se pravi, ko je trgovala po svetovnih cenah, kar omogoča gospodarsko bolj razviti državi z večjo delovno storilnostjo, da izkorišča gospodarsko zaostalo državo, ko si je preko mešanih sovjetsko-jugoslovanskih družb prizadevala izkoriščati jugoslovansko gospodarstvo, ko so sovjetski voditelji nastopili proti industrializaciji Jugoslavije, čeprav to ustreza njenemu naravnemu bogastvu in po gojem, ko so skušali vsiliti Jugoslaviji politično kontrolo, da bi zagotovili gospodarsko izkoriščanje, je povsem naravno, da je naletela takšna sovjetska hegemonistična politika na enak odpor, kakor so ga jugoslovanski narodi nudili že večkrat in vedno v svoji zgodovini, zlasti v novejši (v prvi svetovni vojni je na pr. mala Srbija zavrnila ultimát velike Avstro-Ogrske, v drugi svetovni vojni odklonitev trojnega pakta) izkoriščevalskim in zaslužnjevalnim naklepom velesil.

Ko se je sovjetsko vodstvo prepričalo, da je naletela njegova hegemonistična politika na odpor jugoslovanskih narodov, te-

daj se je zrušil na Jugoslavijo v zadnjih dveh letih takšen val pritiska in provokacij, kakršnemu še nikoli v zgodovini ni bila izpostavljena nobena majhna dežela. V tem pritiskanju je ZSSR pogazila vse pisane in nepisane mednarodne predpise.

Medtem ko razglasha sovjetska vlada v odnosih z velikimi kapitalističnimi državami, da se je treba držati pravil mednarodnega prava kot temelja za občevarje med državami, je v svoji politiki nasproti Jugoslaviji menila, da je ne vežejo po tej dolžnosti nobeni oziri. Svojo pozornost nasproti sosednim državam, kjer so zainteresirani kapitalistični monopoli (Iran, Turčija, Afganistan) je sovjetska vlada prilagojevala mednarodnemu pravu in se je takoj umaknila, brž ko so se ji uprle neposredno zainteresirane velesile. Ker pa je Jugoslavija z lastno politiko odpravila tuje monopole in s tem gospodarsko dezinteresirala Zahod na svoji usodi, je sovjetska vlada upala, da lahko krši vsa običajna načela mednarodnega občevarja med državami in da lahko ukrene kar hoče. Toda s tem je začela pred svetom padati krinka z bistva njene zunanje politike. Če je lahko sovjetska vlada svoje hegemonistične načrte prej opravičevala s potrebo po obrambi socialistične države pred kapitalizmom in s tem, da je treba širiti socializem, je postalo to zdaj, ko gre samo za eno dosledno socialistično državo, nemogoče. Divje čevkanje o dozdevnem fašizmu v Jugoslaviji, ki dejansko odkriva gorostasno lice samih sovjetskih voditeljev, čevkanje, s katerim bi hoteli opravičiti agresivno politiko nasproti Jugoslaviji, ni mnogo vredno in ne more prikriti zatiralске politike nasproti drugim narodom. Zato postaja stvar Jugoslavije neogibno čedalje bolj stvar vseh narodov in vseh tistih sil, ki se bore za pravico narodov, da žive svobodno in enakopravno in da si grade življenje tako, kakor v resnici hočejo. Sovjetska politika pritiskanja na Jugoslavijo je šlo nujno, v skladu s razvojem vse zunanje politike sovjetske vlade, skozi različne stopnje, preko kombinacije različnih akcij, katerim nasprotuje ne le mednarodno pravo, marveč samo sovjetsko (očitno dozdevno in formalno) uradno naziranje o tem, kakšni naj bodo odnosi med državami.

V prvem obdobju se je sovjetski pritisk na Jugoslavijo, s katero je ZSSR vezala pogodba o zvezi in prijateljstvu, zrcalil v odkriti sovražni akciji. Na eni strani je sovjetska propaganda preko državnih radijskih postaj odkrito pozivala jugoslovanske državljane, naj se upro in strmoglavijo zakonito vladu v Jugoslaviji, propagirala je upor. Na drugi strani pa je začel sovjetski državni aparat snubiti jugoslovanske državljane ter organizirati in podpirati jugoslovanske emigrante v delu proti njihovi državi. Sovjetsko vodstvo, ki je bilo prepričano, da bo tako vrglo jugoslovansko vladu, je ravnalo v tem proti Jugoslaviji tako, kakor ni ravnalo proti nobeni kapitalistični državi. Primer Jugoslavije je namreč v praksi ZSSR edinstven primer, da odkrito zbira emigrante iz druge države, da jih organizira in združuje, da jim odkrito daje na razpolago državna sredstva (radio, tisk, denar itd.) za boj proti vladi, s katero jo vežejo ne le redni diplomatski stiki, marveč jo z njo veže celo zavezniška pogodba. Vse to je bilo dejansko grobo vmešavanje v notranje zadeve suverene države.

Neuspela gospodarska blokada

Toda vsi napor nedovoljene propagande, da bi vrgli režim v Jugoslaviji, so bili zaman. Poiskati je bilo treba druge metode. Mislili so, da bodo to dosegli z gospodarsko blokado. Toda državo, s katero imamo dolgoročne gospodarske pogodbe in sporazume, lahko gospodarsko blokiramo samo, če v celoti kršimo temeljna pravila v mednarodnem pravu — izpolnjevanje mednarodnih pogodb. ZSSR, ki je organizirala blok informbirojevskih držav, da bi gospodarsko zatirala Jugoslavijo, je nasproti Jugoslaviji opustila tisto doktrino, ki jo poudarja sovjetsko pravo kot absolutno v mednarodnih odnosih, namreč doktrino Pacta sunt servanda (pogodbe so svetinje) in namesto te doktrine je kratko in malo samovoljno razvezala z Jugoslavijo sklenjene pogodbe. Sovjetska doktrina ne vidi v tej politiki — »pogodba — košček papirja» — zgolj »grobe kršitve mednarodnega prava», marveč tudi »zrcalo razbojniške agresivne politike». V resnici je bila takšna politika nasproti Jugoslaviji dejansko razbojniška

ne le po cilju (razbiti gospodarski načrt za zgraditev socializma v Jugoslaviji) marveč tudi po okoliščinah, v katerih se je uveljavljala.

Madžarska je razvezala pogodbe in odklonila dobave blaga, čeprav je imela Jugoslavija ne le nad 20 milijonov dolarjev aktivnega salda, marveč je s svojimi devizami celo omogočila nakup potrebščin za obnovo opustošenih madžarskih tovarn, v katerih je bilo blago naročeno (na pr. Madžarski elektrocenter). Madžarska je menila, da lahko uresničuje gospodarsko blokado s tem, da ne bo več plačevala reparacij po mirovni pogodbi.

Češkoslovaška je na pr. zadržala dobave že izdelanega in plačanega blaga in celo tistega, za katerega je dobila predjem v materialu in kreditu. Ustavila se ni niti pred tem, da je zadržala v popravilo poslane stroje (na pr. stroje zagrebške elektrarne).

Romunija je vključila v gospodarsko blokado tudi to, da je nehala vračati častni dolg na račun žita, ki smo ji ga posodili, ko je bila v Romuniji lakota; to posojilo je bilo svojčas pretveza, da so odklonili pomoč Jugoslaviji po sistemu pomoči «post UNNRA». Bolgarija je vključila v gospodarsko blokado tudi to, da ni hotela izpolniti iz mirovne pogodbe izvirajočih obveznosti glede povrnitve med vojno ugrabljenih kulturnih spomenikov (reparacije in navadne restitucije je Jugoslavija oprostila Bolgariji kot prijateljski državi). Sovjetska gospodarska blokada je šla tako daleč, da so sovjetske okupacijske oblasti tja do novembra 1949 na gornji Donavi (nad Dunajem) preprečevale plovbo ladij pod jugoslovansko zastavo kljub natančnim določbam konvencije o plovi po Donavi, ki garantirajo prosto plovbo po vsej Donavi in sicer brez diskriminacije.

Kaj so hoteli doseči z gospodarsko blokado Jugoslavije? Cilj je bil očiten. Splošno znano je bilo, da je bilo izpolnjevanje jugoslovanskega petletnega plana orientirano na menjavo s ZSSR in čežlami ljudske demokracije. Zato so tudi računali, da bodo povzročili gospodarski zlom Jugoslavije, če že niso mogli ničesar doseči s politično propagando. Menili so, da bodo Jugoslavijo tako prisilili, da bo opustila izpolnjevanje plana, s tem pa tudi ustavila graditev socializma. Vse to se je izjavilo. Jugoslovanske množice so povečale napore in čvrsto ostale na strani svojega vodstva, ki ni niti spremenilo tempa izpolnjevanja planskih nalog, niti opustilo svojega socialističnega stališča. Ko so bile vse te metode zaman, je ostalo samo še to, da je sovjetski poskus, gospodarsko blokirati Jugoslavijo, povzročil njeni vladji velikansko škodo s tem, da je uporabil ekonomsko blokado kot enostransko sankcijo, kot metodo pritiska, ki nasprotuje Ustanovni listini OZN, le-ta prištevava ekonomsko blokado med tiste sankcije, ki jih lahko izreka samo Varnostni svet in sicer samo proti napadalnim državam.

Tudi s političnim pritiskom niso ničesar dosegli

Po izjavljeni gospodarski blokadi kot sredstvu, da bi podredila Jugoslavijo svoji hegemonični politiki, je prešla sovjetska vlada s svojimi sateliti na tretjo fazo — fazo odkritega političnega pritiska. Tu lahko poudarimo te-le oblike: kršitev vseh pravil o diplomatski imuniteti (kršitev nedotakljivosti kurerske pošte; kršitev osebne svobode diplomatskega in tehničnega osebja; izgon tako rekoč vsega sestava predstavništva; kršitve načela eksteritorialnosti uradnih prostorov in prostorov za stanovanja diplomatskega osebja; nepriznavanje ranga veleposlanika v Sofiji, ki je prispel prvi, da ne bi bil doyen diplomatskega zbora; inscenirani fizični napadi); kršitve pravila o nevmešavanju v notranje zadeve suverene države (organiziranje obveščevalne mreže po lastnih državljanih in izdajanje nevarnih ponarejenih potnih listov jugoslovanskih državljanov v Jugoslaviji, širjenje subverzivnih letakov v sami Jugoslaviji, prirejanje izzivajočih razstav v samem Beogradu itd.; organiziranje teroristične akcije, ki jo protokol Litvinova in mednarodno pravo kvalificirata kot obliko napadalnosti (z organiziranjem in pošiljanjem oboroženih tolp iz tujine k nam, za katere je bilo na javnih sodnih razpravah ugotovljeno, da so jih sestavili iz

vrst kriminalnih tipov prav organi madžarske, bolgarske in albanske javne varnosti); odkrito ogrožanje miru (na pr. nota ZSSR, poslana Jugoslaviji 30. julija 1949, pravi, da bo ZSSR, če ne dobi zadoščenja, sama našla učinkovita sredstva, da pride do tega zadoščenja, hkrati pa sovjetske divizije demonstrirajo na jugoslovanskih mejah); nenehno in sistematično povzročanje vsakodnevnih obmejnih incidentov vseh oblik (nekateri izmed teh incidentov, kakor na pr. 27. oktobra 1949 pri Dolnjem Miholjcu, so bili uprizorjeni kot vojaška akcija večjega obsega, preračunana kot provokacija, da bi jugoslovanske čete zapletli v boj); nepriznavanja suverene enakosti Jugoslaviji kot članu OZN (zanikanje pravice Jugoslavije, da bi bila izvoljena za člana Varnostnega sveta — izjava zunanjega ministra ZSSR g. Višinskega) itd.; zastraševanje s sočasnimi in enostranskimi razveljavljanjem političnih pogodb (razveljavljanje pogodbe o prijateljstvu in zvezi tik pred izvolitvijo Jugoslavije v Varnostni svet). Vse to skupaj ustvarja situacijo, ki očitno ogroža mednarodni mir in varnost.

Jugoslovanske množice so razumele bistvo spora s SZ

Sovjetska zunanja politika, ki si je svesta, da pomenijo vse te akcije skupaj napad na mir in da so to zločini po mednarodnem pravu, je morala računati tudi z reakcijo svetovnega javnega mnenja, ki se z navadno propagando ni dalo zapeljati. Zato so iskali novih poti. Mislili so, da bodo to dosegli, ko bodo obtožili Jugoslavijo prav tistih akcij, ki jih uprizarja kot ukrepe sovjetska zunanja politika. Zato so po posameznih lažeh in obrekovanjih organizirali uprizorjene procese v Budimpešti in Sofiji, katerih naj bi s pomočjo agentov-provokatorjev prikazali Jugoslavijo kot napadalca. Toda ti procesi so doživeli popoln polum, ker so ljudje laži takoj spoznali. Ti procesi so bili samo dokaz sovražne akcije, polne nesmislov, protislovij in kršitve temeljnih načel mednarodnih pravil (na pr. v Budimpešti in Sofiji so bile glavne priče proti Jugoslaviji agent-provokatorji, bivši jugoslovanski diplomati, ki so jih dozdevno sodili za dejanja, storjena baje v času, ko so bili diplomatski predstavniki Jugoslavije, čeprav jugoslovanska vlada sploh ni zahtevala, naj se prekliče diplomatska imuniteta).

Politika pritiska na Jugoslavijo je torej sistem, sestavljen iz breznačelnosti, iz najrazličnejših kršitev mednarodnega prava, in sicer kršitev, ki *expressis verbis* obsojajo dva edina doktrinska vira sovjetskega mednarodnega prava (sistem Kirilov-Djurdjenski; III. knjiga Zgodovine diplomacije izpod peresa Potemkina).

Kmalu bo dve leti, odkar Jugoslavija uspešno kljubuje temu nezasišlanemu in agresivnemu pritisku Sovjetske zveze in drugih vzhodnoevropskih držav. Kako naj si razlagamo ta uspešni odpor Jugoslavije, ki ga spremljajo hkrati tudi veliki, nadaljnji uspehi v graditvi države in izpolnjevanju nalog petletnega plana?

Predvsem z dejstvom, da so jugoslovanske množice popolnoma razumele bistvo spora s Sovjetsko zvezo, da so razumele, da ne gre za nekakšne dozdevne napake KPJ v tem ali onem vprašanju, marveč da gre za vprašanje enakopravnosti ali podrejenosti Jugoslavije nasproti ZSSR, da gre za to, ali se bo Jugoslavija gospodarsko dvigala, ali pa bo ostala dopolnilo sovjetskega gospodarstva, kakor hočejo voditelji ZSSR. Da bomo razumeli težavnost položaja, v katerem je bila Jugoslavija pred dvema letoma, ko jo je začela ZSSR najsrdeje napadati in obrekovati, moramo upoštevati, da so uživali voditelji ZSSR s Stalinom na čelu v jugoslovanskih množicah velikanski ugled, neprimerno večji, kakor v kateri koli vzhodnoevropski državi in celo nič manjši, kakor je ugled sovjetskega vodstva v sami Sovjetski zvezi. Toda sovjetski voditelji so pozabili na dejstvo, da je njih ugled v Jugoslaviji zgrajen na temelju tega, da so množice verovale, da pri njih ni razlike med besedami in dejanji, a ugled je gradila in tolmačila jugoslovanskim množicam Komunistična partija Jugoslavije.

Argument Informbiroja je, da je v Jugoslaviji teroristični sistem, s katerim je preprečeno izražanje ljudske volje. Ni terorja,

ni politične sile, ki bi mogla zamašiti usta tako svobodoljubnemu ljudstvu, kakor je jugoslovansko, tako neustrašenemu nasproti vsem vrstam tiranije. Stvar je v tem, da so se jugoslovanske množice na lastne oči prepirale, da so obtožbe ZSSR nesmiselne. Na pr. Stalin in Molotov v svojih pisnih zanikata narodnoosvobodilno borbo v Jugoslaviji in izenačujeta medvojni položaj v Jugoslaviji s položajem, kakršen je bil v državah, v katerih ni bilo osvobodilne borbe, kakor n. pr. v Romuniji in Madžarski. Dalje, narodnoosvobodilno borbo slikajo kot delo Gestapa itd. V Jugoslaviji ni nobenega človeka, ki bi bil tako neumen, da bi verjel tem nespisom. Toda sovjetski voditelji si ne izmišljajo teh stvari samo za Jugoslavijo, marveč mislijo, da bodo s tem velikanskim propagandnim aparatom vsilili vse te neresnice svetovnemu javnemu mnenju in s tem opravičili svoje agresivne nakelepe proti Jugoslaviji.

Jugoslovansko vodstvo je takoj, ko je nastal spor, objavilo v stotisočih izvodov za jugoslovansko javnost vsa pisma CK VKP (b) in resolucijo Informbiroja, pozneje pa tudi posamezne sovjetske note in podobne dokumente Informbiroja. Tako so jugoslovanski ljudje po svojem prostem preudarku prišli do sklepa o bistvu spora. Na drugi strani pa niti v ZSSR niti v vzhodnoevropskih državah niti v glasilih Informbiroja v zahodnih državah ni bil objavljen noben jugoslovanski dokument. Mar moremo govoriti o objektivnem informiranju in prostem sklepanju množic pri njih? Očitno ne moremo.

S tem pa še zdaleč ni pojasnjen vir sile, ki so jo pokazale jugoslovanske ljudske množice v odporu proti hegemonistični politiki Sovjetske zveze.

Da bomo to razumeli, moramo predvsem pomisliti na napor

no in dragoceno želo, skozi katero so šli jugoslovanski narodi med vojno v svoji osvobodilni borbi, pomisliti moramo tudi, da jugoslovanski narodi ne branijo samo svoje neodvisnosti, marveč tudi svojo pravico dvigati deželo iz zaostalosti na način, ki najbolj ustreza jugoslovanskim pogojem in ki je bil med vojno, v najhujših preizkušnjah, odločilnega pomena. — Med vojno se je v Jugoslaviji izoblikovala ljudska oblast, ki ji je popolnoma tuj sleherni birokratski centralizem in ki je popolnoma zagotavljala iniciativo množic. Ljudska fronta v Jugoslaviji je nastala predvsem od spodaj, kot bojni organ množic, ki je zbral najširše ljudske sloje v boju na življenje in smrt proti okupatorju. Ureditev nacionalnega vprašanja v Jugoslaviji je onemogočila vse spletke, da bi povzročili konflikt med posameznimi jugoslovanskimi narodi. Enakopravnost jugoslovanskih narodov je stvarna in to je pomagalo ljudskim množicam razumeti pravo vsebino boja KPJ za enakopravnost med socialističnimi državami.

Po vojni so prišle te smernice še bolj do izraza, kar je povzročilo, da je postal boj za industrializacijo Jugoslavije, za izboljšanje življenjskega standarda, za gospodarsko in politično neodvisnost vsakodnevna praksa vseh delavnih ljudi. Uspešen boj proti težnjam birokratskega centralizma, na liniji utrjevanja ljudske samouprave v skladu z razvojem proizvodnih sil, občutek in prepričanje ljudi, da politika KPJ ni zgolj stvar vodstva, marveč da jo nosi vsak človek v sebi kot del svojih teženj — to je velika skrivnost jugoslovanskega odpora, s katerim sovjetski voditelji niso računali, skrivnost, ki je v prvih povojnih letih v času srditega pritiska zahodnih ekspanzionističnih krogov na Jugoslavijo mnogi opazovalci z Zahoda niso mogli razumeti.

(„Trideset dana“ - Beograd, april 1950)

Spomenica vlade FLRJ italijanski vladi o položaju Slovencev v Italiji

Zunanje ministrstvo FLRJ je 24. marca 1950. izročilo italijanskemu poslanstvu v Beogradu spomenico o položaju Slovencev v Italiji. V spomenici so navedena številna in značilna dejstva o težkem političnem, gospodarskem in kulturnem stanju Slovencev v Italiji, hkrati pa se opozarja, da je treba izdati takojšnje ukrepe za zavarovanje pravic in koristi Slovencev, ki so zajamčene z mirovno pogodbo z Italijo. V spomenici se poudarja, da se je s to pogodbo Italija obvezala, da bo zagotovila vsem ljudem, ki so pod italijansko oblastjo, ne glede na raso in jezik, neovirano uživanje temeljnih svoboščin in človečanskih pravic, v določbah nove italijanske ustave pa je bila priznana enakost vsem državljanom pred zakonom.

Proti Slovincem v Italiji uporabljajo metode groženj, telesnih napadov in nasilnega vdiranja v slovenske domove zato, da bi onemogočili delo slovenskih organizacij, kakršni sta Demokratska fronta Slovencev (DFS) in Prosvetna zveza, dalje delo kulturnih društev ali posameznih aktivistov Demokratske fronte Slovencev. Grdo ravnaajo zlasti s Slovenci, ki so sodelovali v partizanskem gibanju. Aretirajo in zapirajo jih brez kakršnega koli razloga. V spomenici so navedeni konkretni primeri slabega ravnanja s slovenskim prebivalstvom, n. pr. uboj sekretarja DFS v Petjakihi Juša Andreja, grdo ravnanje s članom izvršilnega odbora DFS za Beneško Slovenijo Bledič Margareto, požig hiše Slovence Požarja v Azili itd.

V pogledu uporabe slovenskega jezika v krajih, kjer živi slovenska manjšina, se stanje ni veliko spremenilo v primeri s stanjem pod fašizmom. Prepovedana je uporaba slovensčine

pri uradnem občeivanju, uničujejo slovenske napise, oglase itd. Ustvarjajo ozračje strahu, da bi popolnoma izločili uporabo slovensčine tudi v zasebnem življenju slovenskega prebivalstva. Se vedno velja n. pr. odredba o grupiranju občin goriške pokrajine v volivne namene tako, kot je to bilo pod fašističnim režimom, da bi lažje raznarodili Slovence. Zaradi tega nima nobena slovenska občina goriške pokrajine nobenega predstavnika v goriškem pokrajinskem odboru. Prav tako še vedno velja fašistični dekret o prisilnem poitalijančenju slovenskih primkov.

S slovenskim prebivalstvom ravnaajo pristransko tudi na gospodarskem področju. Slovenske trgovce, obrtnike in kmete obdavičujejo z visokimi davki, s čimer jih silijo k izselitvi, na njihova mesta pa pošiljajo Italijane. V spomenici se nato opozarja na škodo, ki je bila povzročena Slovincem z uničevanjem slovenskih trgovin ter različnih drugih podjetij.

V spomenici je nadalje poudarjeno, da se je pristranska politika do slovenske manjšine pokazala zlasti na kulturnem področju. Slovincem še vedno niso vrnili bivšega kulturnega središča v Gorici «Narodni dom», ki so ga zgradile slovenske organizacije leta 1903, pa so ga leta 1933 fašisti nasilno prevzeli. Sedanje italijanske oblasti so zelo malo storile, da bi popravile krivice, storjene pod fašistično vlado. V sedanjih slovenskih šolah v Gorici je že v drugem razredu uveden pouk v italijanščini, kar jasno kaže tendenco, da bi poitalijančili slovenske otroke. V Slovenski Benečiji v približno 100 vaseh, naseljenih s prebivalstvom, ki govori slovensko, ali sploh ni

šol, ali pa je pouk italijanski. V Standrežu pri Gorici ima 170 slovenskih otrok štiri prostore, 17 italijanskih otrok pa dva prostora. V Ločniku pri Gorici kljub številnim posredovanjem slovenskega prebivalstva še niso odprli slovenskega razreda, v občini Podbonose v Slovenski Benečiji pa je šolski pouk v dveh zasebnih stanovanjih.

Očitno pristranost proti slovenskemu življu predstavlja okrožnica italijanskega prosvetnega ministrstva iz lanskega novembra, po kateri je prepovedano obiskovanje slovenskih šol otrokom tistih staršev, ki so optirali za italijansko državljanstvo. Z naknadno odločbo iz letošnjega januarja je italijansko prosvetno ministrstvo izpopolnilo to okrožnico na ta način, da morajo biti vsi otroci optantov odstranjeni iz slovenskih šol in poslani do 18. januarja letos v ustrezne šole z italijanskim učnim jezikom, izvzemši tistih otrok, ki so v zadnjih razredih. Skupine sovražnih elementov so onemogočile proslave stoletnice smrti slovenskega pesnika Prešerna lani februarja s tem, da so izzvale pretep, pri čemer pa navzoči policijski organi niso reagirali.

V spomenici je poudarjeno, da so ostala dosedanja posredovanja Demokratične fronte Slovencev in političnih organizacij slovenske narodne manjšine pri italijanski vladi in italijanskih krajevnih oblasteh za zavarovanje najosnovnejših človeških in manjšinskih pravic brez kakršnega koli rezultata. Tudi številna usna in pismena posredovanja poslanika vlade

FLRJ v Rimu ter posredovanja predstavnikov zunanje ministrstva FLRJ pri italijanskem poslanstvu v Beogradu v tem vprašanju so ostala brezuspešna. Na temelju navedenih dejstev je rečeno ob koncu spomenice, se lahko ugotovi tole:

Prvič, določbe mirovne pogodbe o temeljnih pravicah Slovencev do svobodnega narodnega, kulturnega in gospodarskega življenja so ostale doslej v celoti neizpolnjene. Pristojne italijanske oblasti niso storile ničesar, da bi zagotovile izpolnitev teh določb. Drugič, navedeno pristransko ravnanje v škodo Slovencev se je izvajalo z vednostjo italijanskih oblasti, zaradi česar je očitno, da ne gre tukaj za neka osamljena ravnanja posameznikov in posameznih organizacij.

Vlada FLRJ misli, da tak odnos italijanskih oblasti do Slovencev v Italiji nasprotuje politiki zbližanja in dobrih odnosov med obema državama. Tako stanje zelo škoduje tem odnosom. Sprememba tega stanja v smislu priznanja glavnih demokratičnih in manjšinskih pravic Slovencev v Italiji bi bila podlaga za nadaljnje zbližanje in poglobitev odnosov med Italijo in FLRJ. Vlada FLRJ upa, da bo italijanska vlada razumela potrebo in nujnost, da se spremeni sedanje stanje in bo izdala ustrezne ukrepe za zagotovitev neoviranega političnega, gospodarskega in kulturnega življenja Slovencev v Italiji. V nasprotnem primeru bo vlada FLRJ prisiljena storiti ustrezne ukrepe za zavarovanje pravic in koristi Slovencev v Italiji.

ALBERT JAKOPIČ - KAJTIMIR

Naš prvi pohod v Benečijo in Rezijo

(Nadaljevanje iz konca)

To se je tudi zgodilo, še preden je pretekla ura. Ker pa je bila italijanska edinica, ki je šla nad nas, majhna, se nam ni zdelo vredno, da bi se premaknili in smo jo čakali na mestu. To čakanje pa bi skoraj drago plačali, ker so se z druge strani zginjale proti nam večje sile in je nazadnje šlo za sekunde, da smo zasedli položaje v sredi med dvema italijanskima edinicama ter tam ostali do večera. Italijani se nas niso upali napasti, nas pa tudi ni preveč mikalo, da bi napadali, ker smo bili od desetega maja dalje, to je od spopada na Kolovratu, neprenehoma v bojih in na pohodih, poleg tega pa smo bili lačni, žejni in utrujeni. Z mrakom so se Italijani kot po navadi umaknili v dolino. Ko so zadnji izmed njih zapuščali bližnjo vas, smo mi že na drugem koncu prihajali vanjo. Tam smo ostali do polnoči, se do silega najedli in dobili s seboj nekaj koštrunov. Vsepovsod, kjer koli smo se zadrževali po vaseh, smo vse, kar so nam ljudje dali, tudi plačali, kajti naš pohod v Benečijo je bil političnega značaja, da med Benečani vzbudimo nacionalni čut in željo po združenju z brati in da jih tako mobiliziramo za borbo proti skupnemu sovražniku. Spominjam se, kako so se očanci po vaseh z veseljem spominjali starih časov in z velikim razumevanjem spremljali pripovedovanje o naši borbi in o naših ciljih, medtem ko je bila mladina že močno poitalijančena. Marsikje niso hoteli z nami govoriti več slovensko, čeprav so še znali.

Iz Brezove smo krenili preko Jalovca v Drnholo nad Učejo. S tem, da je trideset tisoč Italijanov šest dni obkoljevalo našo brigado, se je naša pot nekako približevala koncu. V Drnholi pa

so nas hoteli stisniti in ni niti veliko manjkalo, da nas raso. Drnholna je severno pobočje Jalovca, vse skupaj ena sama velika strmina, ena sama hosta brez vsakega studenca in naselja. Tu smo bili v precej kritičnem položaju. Naši ljudje so bili že izčrpani, ko so Italijani delali čistko po vsej Drnholi, vendar smo vseh šest dni tako imenitno manevrirali, da smo vsako noč včasih pa tudi po dnevi prišli v tisti odsek, ki so ga Italijani že preiskali. Nekega dne se je pojavila blizu nas čreda kakih sto ovac, ki so bile tako divje, da nismo mogli nobene ujeti. V sili pa hudič tudi muhe žre, zato smo razmišljali, kako bi jih vsaj nekaj zgrabili. Neko jutro me pokliče general Jaka Avšič pa pravi: «Kajtimir, veš, kako naredi, vzemi tri fante, ti naj naredijo iz srobeta vrh. Potem naj se po trebuhu priplazijo v bližino črede in naj srobot povežejo od drevesa do drevesa, potem naj pa skočijo med čredo in naj jo zaženejo v to ogrado. Menda ni vrag, da se ne bo kaj ujelo». To smo res podžkusili. Srobot sicer ne bi nič pomagal, če ne bi poslali nekaj hitrih fantov, ki so v skoku zgrabili tri ali štiri ovce in jih privlekli v ta borišče. Sicer pa nam tudi to ni dosti pomagalo, ker kuriti tako nismo smeli in smo ostali lačni.

Cetrto noč je začele vražje deževati. Bill smo vsi premočeni. Zjutraj pa je posijalo krasno majsko sonce. Borcem seveda nismo mogli braniti, da bi se ne sušili na soncu in da bi se razpeli težkih šatorskih kril, da se posuše. Italijani pa so z drugega vrha, s Skutnika, opazili naše plajte. To je bilo okoli dveh do treh popoldne. Z daljnogledom sem opazil, da dajejo z zastavami signale italijanskim položajem, ki so bili tik nad

Njihovih signalov, sicer nisem mogel razumeti, vendar pa mi je bilo jasno, da ne gre za navadno stvar, zato smo postill našo budnost, poslali iz taborišča nekaj zaščitenih paza, da nima smisla mirovati, ampak da je treba nekaj ukreniti, hkrati najugodnejšo točko in udariti po njih. Najbolj ugodna točka pa se nam je zdela na Kucelju, ki je bil nad nami in kjer je bila italijanska posadka 150. Sklenili smo, da se jim v mraku približamo, ponoči pa jih napademo in se prebijemo, ker bomo tako imeli najmanj žrtev in največ uspeha. Okoli štirih popoldne kar iznenada zaslišimo pod seboj brnenje avtomobilov, ali smo tudi, kako se avtomobili ustavljajo, potem pa italijansko vpljite, razgrajanje itd. Mera je bilo že čisto jasno, da je to v zvezi s signalizacijo. Tudi Italijani, ki so bili nad nami, so postali živahni. Skoncentrirali smo brigado, da se umaknemo po načrtu. Nameravali smo naskočiti postojanko nad nami. Ker je bil hrib zelo strm, to ni bila majhna stvar. Potrebovali smo na sto metrov. Ko smo si to najbolj prizadevali, pa se je enemu izmed naših sprožil pod nogami velik kamen ter se s trščem valil v dolino proti Italijanom, ki so prihajali od spodaj. Pri kakovali smo, da bo to imelo kake posledice, pa ni bilo nič. Vse je ostalo tiho. Pred nami je bila glavna naloga: zavzeti Kucelj in pregnati sovražnika. Poslali smo najprej patrolo, da pregleda položaj. V patroli je bil tudi Rok. Bunkerjem so se bližali prav počasi. Vsa brigada jih je spremljala z očmi in v napetem pričakovanju, kako se bo stvar iztekla. Patrola se je vzpenjala korak za korakom, od kamna do kamna, od bukke do bukke. Vsej brigadi je zastajal dih in vsi smo pričakovali: zdaj zdaj bodo zaropotali mitraljezi. V nas vseh je bila ena sama misel: ali jih bodo opazili ali ne? Naš načrt je bil, zasteti glavni bunker, nato pa napasti s celo brigado. Patrola se je približala bunkerjem že na deset metrov, na pet metrov, na tri metre — pa še vedno nič. Vsi smo mislili: sedaj jih bodo obsuli z bombami. Tedaj patrola skoči na bunker. In kaj je bilo? Bunker je bil prazen. Zakaj je bil bunker prazen, smo kaj hitro izvedeli. Brigada je v naskoku prišla na vrh in ko smo bili že za bunkerji, smo opazili, kako se vsa posadka 150 mož pomika v dolino. Nekoliko bolj na desno in še malo od njih pa je šla razvoz njihova zamenjava, novih 150 mož. Spoznali smo, da smo čisto nehoti zadeli ugoden trenutek, ko sta se posadki menjali. V mraku smo zavili nekoliko bolj na desno proti dolini.

Italijani pa so potem še ves teden preiskovali Drnholo, ker so nas hoteli po vsej sili dobiti. Da bi nas zagotovo potolkli, so privlekli v ta prostor še ne vem koliko topništva in batali v Drnholo, medtem ko smo se jim mi že smejali z Mije. Od tu se je pričelo politično delo po Zapadni Benečiji. Del edinice Gregorčičeve brigade so odpoklicali v sklop novo formiranih primorskih odredov tik pred kapitulacijo Italije, medtem ko je Gradnikova brigada, ojačena z borci iz vseh primorskih edinic, odšla na Dolenjsko. S tem je bil naš pohod v Benečijo končan.

Ob kapitulaciji Italije smo si uspeh našega pohoda v Benečijo lahko ogledali tudi z italijanske strani. V arhivih smo našli poročilo komandanta Čedada, ki opisuje pohod »ribelov« skozi Benečijo in pravi, da so morali imeti zelo dobre oficirje. Italijanski oficirji bi se morali učiti od njih. Naša vojska vedno misli, da gre do »ribeli« samo po vrhovih hribov, dejansko pa svojo taktiko stalno spreminjajo in ne prestopajo manevrirajo. Prav zaradi tega jim je uspelo, da so nam prizadejali tolikšne izgube in da jih nismo mogli dobiti v pest, ker so bili takrat, ko smo jih mi iskali po vrhovih, v dolini, ko smo jih iskali spodaj, so se pojavili v sredini ali pa na vrhu, vedno pa tam, kjer jih nismo pričakovali. Zaradi tega ukazujem, da je treba v vseh takih primerih preiskovati ne samo vrh, ampak tudi sredino in podnožje slehernega sektorja, raz katerem se domneva partizanske edinice.»

Po pohodu v Benečijo mi je rekoč rekel Jaka Avšič, da bi bilo dobro, če bi prodrli do Rankolane, to je do železnice Treviso—Gemona. Dobil sem četo komaj tridesetih mož z dve-ma mitraljezoma. Z menoj je šel tudi Rok. Naša naloga je

bila, da preko Bovca čez Skutnik prodremo v Režijo in od tam na progo. To je bilo v mesecu juliju. Krenili smo čez Sočo na Bovškem in šli čez Skutnik proti Režiji. Na poti nam je Rok zbolel in smo ga morali s petimi ali šestimi fanti poslati nazaj na Tolminsko. Z menoj je bil tudi Slavko Gombač, Notranjec, izredno borben, požrtvovalen in bister fant, prave Iztokove krvi. Ker smo jih šest poslali nazaj, nas je ostalo v bataljonu vsega 26, toda bili so sami dobri in pogumni fantje. Tudi tedaj nismo imeli v bataljonu nobenega človeka, ki bo poznal teren in sta spet imela glavno vlogo zemljevid in kompas.

V treh ali štirih dneh pohoda podnevi in ponoči smo prišli v vzhodni del Režije in se ustavili pri nekih ovčarjih. Bila sta to dva Furlana. Verjetno je bil eden izmed njih komunist. Sprva sta se nas nekoliko ustrašila, ko pa smo se z njima zapletli v razgovor in jima pripovedovali o borbi v svetu, sta postala zelo prijazna in zaupljiva. Pripovedovala sta nam o svojem bednem življenju med ovcami in kozami; po malem sta tudi oglarila, da sta se lahko preživela. Vsakih šest mesecev sta šla za nekaj dni v dolino in prišla v stik z ljudmi, sicer pa jima je bil položaj v svetu španska vas. Ko smo jima razlagali našo borbo, sta bila vsa navdušena in sta rekla, da bi bila pripravljena na svojem terenu organizirati partizansko edinico. Hranila sta nas z vso revščino, ki sta jo premogla. Mi smo jima seveda vse plačali, toda kaj naj pomenijo lire v tistih hribih! Zadrževali smo se pri njih dva dni, nato pa smo krenili dalje.

Hodili smo proti zapadu. Prišli smo na stezo, ki ji pravijo Italijani »mulatiera«. Hodili smo po vrhovih in se začeli spuščati v dolino. Ob svitu smo prišli do neke vasi. Nič nismo vedeli, kje prav za prav smo in je bilo treba to šele ugotoviti in pregledati položaj. S seboj sem vzel še enega tovariša, da greva do vasi. Kakih sto do sto petdeset metrov od vasi pa sva se kaj hitro obrnila, ker sva opazila, da je vas polna Italijanov. Ze prej smo vedeli, da je Režija mirna dežela brez partizanov, kjer Italijani vezbajo nove alpinske edinice, v glavnem rekrute. Naš pohod je imel namen, pripraviti Italijanom največje presenečenje, ko bomo kakor jastrebi udarili med nje. Vrnil sem se k četni, nato pa smo se vsi skupaj umaknili še za dobre pol ure vise od vasi. Do devetih dopoldne je bilo vse mirno. Z vseh strani je bilo slišati kravje zvonce. Tudi po gozdovih je bilo vse živo. Po travnikih so ljudje kosili, nekateri pasli, nekateri so v gozdu nabirali jagode, drugi suhljad itd. Okoli pol desetih pa nas iztakneta dva fantiča. Ker sta nas že odkrila, smo začeli z njima razgovor. Polovica besed je bila italijanskih, polovica slovenskih, nekaj pa rezijanskih. Vendar pa smo se nekako sporazumeli in spoznali, da nas imata fantiča za italijansko edinico. Moj kurir Ive, po rodu Furlan, ki je kasneje padel pri Gorici, pa se je začel z enim izmed fantičev, ki je bil nekoliko starejši razgovorjati o raznih stvarih in ga je med drugim vprašal, če ima kaj kruha. Fant mu je rekel, da ga nima. Ive ga nato vpraša, če ima rad Mussolinija. Mali je seveda rekel, da ga ima rad. Ive pa mu pravi: »Kako ga moreš imeti rad, če ti pa ne da kruha? Mussolinija je treba ubiti«, mu je rekel. Fantiča sta bila še nekaj časa pri nas, si ogledovali naše puške, nato sta pa odšla. Ker sta bila še majhna, se nam pač ni zdelo vredno, da bi ju zadrževali. Kmalu pa pride star možakar. Ta je znal slovenski. Ker italijanskega nisem znal, je bila prilika, da se z njim pogovorim. Začel sem ga spraševati, kje je bil in koliko je star. Povedal je, da ima 65 let in da je velik hodil po svetu. Bil je piskrovezec in je hodil tudi po Jugoslaviji in po Češki. Skratka, pravi Rezijan. Izpraševal sem ga o življenju v vasi. Pripovedoval mi je kako trdo živijo. Nato sem ga vprašal, koliko časa pasejo pri njih živino. Rekel mi je, da ves dan. Spraševal sem ga tudi o Italijanih in njihovih edinicah ter mi je povedal, da je vsa vas zasedena, da so sami rekruti in sicer alpinski oddelki. Povedal je tudi, kako grdo ravnaajo z njimi, da so jih izgnali iz hiš, da ljudje večinoma spijo po hlevih, povrh pa, da jim vsaka stvar prav pride. Nekaj časa sem se še razgovarjal z njim, nato je zbral ovce in krenil domov. Ze med razgovorom se mi je zdelo, da je možakar postajal vse bolj nemiren in da je tudi potem s pre-

cejšno naglacio poganjal ovce proti vasi. Nato sem opazil, da so iznenada vsi zvonci utihnili. To mi nikakor ni bilo umljivo, ker je možakar prej trdil, da ves dan pasejo. Rekel sem fantom, da se pomaknimo še nekoliko više v hrib. Ne da bi nas kdo opazil, smo se potegnili v neke čeri, še za dobre pol ure hoje v hrib. Potem pa je strmina postala tako napeta, da se ni dalo več plezati. Med grmovjem smo se privlekli pod vrh in ko pogledam v dolino, vidim, kako Italijani že gredo v strelcih proti nam. Ko pogledam navzgor, jih opazim že tudi nad nami. Še več, zagledal sem jih tudi na levi in na desni. Tedaj mi je postalo jasno, zakaj so zvonci iznenada umolkli. Da bi ne bilo zmešnjave in nesreče, so Italijani naročili ljudem, naj ženejo živino v vas. Ob kapitulaciji Italije smo tudi zvedeli, da sta fantička prišla v vas in povedala, da so v hribu neki Italijani, ki so rekli, da je treba Mussolinija ubiti. Bili smo v sredini pobočja. Naj bo še nekoliko više. Po ozkem grebenu, po katerem ne bi mogli hoditi trije drug poleg drugega, smo se plazili še kakih dvajset minut. Bilo pa je tam na srečo močno zaraščeno. Ko pogledam navzgor, vidim, da je tik nad nami ostra stena, na vrhu pa so alpinisti. Ustavili smo se in zavzeli položaje. Pred nami je bila dolinica, nato pa zopet stena. Italijani, ki so bili nad nami, niso kazali preveč veselja, da bi nas iskali. Slišali smo njihovo vpitje, da je nekdo izgubil klobuk, potem pa, kako je italijanski oficir rekel, da nas nima smisla iskati, ker nas pač nikjer ni in da bodo rekli, da so vse preiskali, mi pa da smo izginili. Ko so našli izgubljeni klobuk, so šli dalje, toda naravnost proti nam. Na čelu je šel italijanski tenente, za njim neki narednik, potem pa petdeset vojakov. Italijani so se spustili z grebena naravnost proti mestu, kjer smo ležali v grmovju. Poleg mene sta ležala Slavko in Rudar, ki je kasneje padel kot komandant brigade. Oficir, ki je hodil na čelu, je prišel naravnost v naše grmovje in v tem, ko ga je razmaknil, ga je Slavko počil naravnost v trebuh. Ko je že dobil svoje, je vprašal ko da se ni nič zgodilo: »Che cosa è?« V tistem trenutku pa je Slavko sprožil še drugič. Vrgel je bombo, da jih je šest takoj obležalo. Tedaj pa smo jih tudi mi že naskočili in jih osem ujeli. Kakih dvajset pa se je pognalo na levo in desno v bližnje prepade. Izmed teh jih je ostalo le malo živih, pa še ti s polomljenimi rokami in nogami. Edinica petdesetih mož je bila tako v celoti likvidirana. Pobrali smo jim orožje in obleko in dobili po-

polnoma nove golzerice. Vojaki, ki smo jih ujeli, so pripovedovali, da so prav prejšnjo soboto dobili nove obleke in nove čevlje. Osem, ki smo jih ujeli, smo slekli in jih po kratki politični uri v samih spodnjicah spustili v dolino. Njim šlo v glavo, ko smo jim rekli, da jih ne bomo postrelili. Od srca smo se jim nasmejali, ko so šli ritensko po skalovje in so jo šele, ko so prišli kakih sto metrov od nas, kot in blisk ucvrli po skalovju. Pregledali smo grmovje in našli še trupla tistih Italijanov, ki so padli. Pri enem izmed njih smo našli legitimacijo, iz katere je bilo razvidno, da je bil študent medicine, doma iz Milana. V njegovi listini smo dobili sliko njegove matere, sive ženice izredno lep in plemenitih potez. Bili so sami mladi, nepoučeni rekruti. Sli so v boj, ne da bi vedeli, za koga se točejo. Zanimivo je tudi, kar so nam pozreje pravili, da so Italijani tisti osem fantov, ki smo jih izpustili, po treh tednih zaprli, ker so med rekruti pripovedovali, da je bolje ne boriti se proti partizanom, ker so dobri ljudje in ničesar nočejo. Mrtvom medicincu smo vzeli njegove listine, napisali pismo njegovi materi, priložili njeno sliko ter vse skupaj poslali v Milano. V pismu smo napisali: »Draga mama! Ne bodite žalostni, če je Vaš sin padel v Reziji. Njegove smrti niso krivi partizani, ampak je je kriv fašizem, ki ga je vzgajal k temu, da bi zatiral svobodoljubne narode.«

Po tem spopadu smo se vračali in je bilo tako tudi prav. V dveh dneh so Italijani navlekli v Rezijo veliko vojaštvo, zasedli Učejsko dolino, vas Skutnik, vso Rankolansko dolino, posebno pa železnico. Vendar pa je bil pohod v Rezijo kakor prej pohod v Benečijo, kronan z velikimi uspehi ob kapitulaciji Italije, ko so se prav v teh predelih Rezije in Zapadne Benečije, morda nekoliko manj v Vzhodni Benečiji, dvignili tudi tamkajšnji Slovenci in sestavili več bataljonov. V Reziji smo imeli dva bataljona, v Zapadni Benečiji tri, v Vzhodni Benečiji pa dva, ki so se v sklopu brigad in kasneje divizij zelo dobro borili ter tako prispevali k skupni borbi svobodoljubnih narodov v boju proti fašizmu.

Nacionalno gibanje v obeh Benečijah in v Reziji je dobilo svoje korenine v narodnoosvobodilni borbi ter je zavest tamkajšnjega prebivalstva kljub skoraj stoletnemu poturjevanju močno zrastle. To pa je tudi eden naših največjih uspehov pohoda v Benečijo in v Rezijo.